

B.3. UNIDADE 6 A PREHISTORIA

6.1. O PALEOLÍTICO: A ORIXE DA HUMANIDADE

O Paleolítico (2,5 Ma - 12 000 a. C.) é a primeira das etapas nas que se divide a Prehistoria. É neste momento cando aparecen os primeiros seres humanos.

A) O CAMIÑO BIFÚRCASE: O HUMANO E O MONO

Os cambios que converteron os primates en humanos foron moi lentos e coñecémolos grazas ao estudo dos seus restos óseos.

- O primeiro paso foi o **bipedismo**; é dicir, a capacidade de camiñar ergueitos sobre as súas extremidades inferiores.
- A posición erguida **augmentou a capacidade cranial**, e facilitou o desenvolvemento do cerebro.
- Medrou a súa capacidade comunicativa, creando unha **linguaxe oral**
- Apareceron o lume e os **utensilios cortantes**. Tamén comezaron a cociñarse e a partirse os alimentos,

B) AS ETAPAS DO PALEOLÍTICO

Segundo os útiles podemos dividir o Paleolítico nunha serie de etapas:

PALEOLÍTICO INFERIOR

- O *Homo habilis* empregaba **pedras talladas** que foron as primeiras ferramentas simples
- *Homo erectus*, na que comezou a construírse os **bifaces**, unhas ferramentas talladas polas dúas caras.

PALEOLÍTICO MEDIO

Home de Neandertal fai dous avances relevantes:

- 1.- **A redución** do tamaño dos útiles.
- 2.- **A especialización** dos útiles. Así aparecen as puntas de lanza, os raspadores, os coitelos...

PALEOLÍTICO SUPERIOR

Continúase coa ferramentas pequenas e coa especialización. Ademais, evoluciona notablemente o traballo do óso ou das astas, (arpóns, agullas, arcos...)

C) A VIDA NO PALEOLÍTICO

- **Unha sociedade de cazadores-recolectores**

Durante o Paleolítico, os seres humanos vivían grazas aos recursos que lles proporcionaba a natureza.

A sociedade durante o Paleolítico organizábase en grupos familiares compostos por unhas 40 ou 60 persoas. Dentro de cada un destes grupos existía unha **organización xerárquica**, na que un xefe era quen decidía todo o relacionado coa vida cotiá,

Estes grupos humanos eran **depredadores**; é dicir, consumían o que a natureza lles ofrecía (caza, pesca e recolección) se trasladan a outros lugares na procura do alimento. Por esta razón reciben o nome de **nómades**.

Os nosos primeiros antepasados, do paleolítico adoitaban **dormir ao aire libre**, en **covas naturais** ou artificiais (pequenas construcións elaboradas polos homes) e en **cabanas** fabricadas con pedras, barro, peles e ramaxes.

- **Unha sociedade con crenzas relixiosas**

Os homes e mulleres do Paleolítico non podían entender fenómenos como a vida, a morte, o Sol ou a Lúa.

Crían que realizando determinados **ritos relixiosos** melloraría a súa calidade de vida

No Paleolítico Medio, os neandertais comezaron a preocuparse polo que sucedería tras a morte, unha cuestión que se reflicte claramente no **soterramento dos mortos**.

- **Arte rupestre**

As primeiras manifestacións artísticas son obra do **Homo sapiens durante o Paleolítico Superior**.

Recibe o nome de parietal porque se realizaba no teito e nas paredes das cavernas. Acostumaban a representar figuras de **animais e esceas de caza**

Algunhas das pinturas rupestres máis coñecidas atópanse en España, concretamente na localidade cántabra de Santillana del Mar: son as pinturas de **Altamira**. No resto de Europa destacan as manifestacións artísticas da cova de Lascaux, en Francia.

A elaboración de adornos e **esculturas de pedra, óso e marfil** tamén foi moi frecuente. Estas figuras denomínanse **Venus** e parecen ser esculturas que rinden **culto á fecundidade**.

Sabías que...?

Para a realización das pinturas rupestres empregábanse cores diversas extraídas da natureza: o vermello procedía do sangue dos animais ou do mineral de ferro, o negro do carbón e o ocre da terra e de distintas plantas.

Estas cores aplicábanse cos dedos, con espátulas ou con pinceis elaborados con pelo dos animais.

Moitas destas pinturas incluso presentaban volume, xa que os Homo sapiens souberon aproveitar os saíntes da rocha para transmitir esta sensación.

Actividades

1. Cales foron os principais cambios que converteron os primates en humanos?

Escribe no teu caderno os pasos deste proceso.

2. En parellas debedes elixir calquera dos homínidos que nos precederon na nosa evolución e realizar unha ficha que conteña os seguintes datos:

- Nome:
- Distribución xeográfica:
- Antigüidade:
- Capacidade cranial:
- Estatura:
- Rasgos físicos:
- Principais achádegos:

Podes empregar ligazóns como esta

(<http://roble.pntic.mec.es/fpef0013/prehistoriaparapincipiantes/Hominizacion.html>).

6.2. O NEOLÍTICO: A GRANDE REVOLUCIÓN

O Neolítico, que significa 'pedra nova', iniciouse fai uns 10 000 anos nunha zona de **Oriente Próximo** situada entre os ríos Tigris e Éufrates, denominada o **Crecente Fértil**. E continua o seu desenvolvemento por **o Nilo (en Exipto)**, os vales asiáticos do **Indo** eo **Ganxes** na zona de Centroamérica e tamén **na cordilleira dos Andes**.

Un cambio climático provocou que no Neolítico aumentara a temperatura da Terra, o que facilitou a aparición das seguintes novidades:

A) AS NOVIDADES

- **A agricultura**

A necesidade fixo que os humanos buscasen novas solucións para a alimentación.

Así comezan a cultivar cereais (trigo ,centeio...)e leguminosas (lentellas, chícharos...)

- **A gandería**

A observación dos animais do seu arredor lles permitiu domesticalos. Os primeiros que domesticaron foron as cabras, as ovellas e os porcos.

- **A cerámica**

Coa agricultura e a gandería pronto apareceron os trocos entre os diferentes grupos humanos, polo que era preciso ter un lugar no que almacenar,transportar e incluso cociñar os produtos. Así, nacen as pezas de cerámica.

- **A pedra pulida**

Nesta etapa o traballo en pedra mellora notablemente,os útiles vólvense máis lixeiros e tamén máis eficaces. Aparecen as aixadas para cavar e labrar a terra ou os machados para talar as árbores.

- **Os artigos téxtiles**

Os homes e mulleres do Neolítico tamén descubriron a maneira de elaborar tecidos de fibras naturais como a lá ou o liño para confeccionar ropaxes

B) A VIDA NO NEOLÍTICO

Os humanos neolíticos convertíronse **en sedentarios**; é dicir, asentáronse en poboados próximos aos cursos de auga e aos campos de cultivo.

A mellora na alimentación xerou un aumento da poboación, producíndose así a **división do traballo**. Polo tanto, os agricultores cultivaban, os pastores criaban animais e os artesáns realizaban tarefas manuais

As aldeas convértense así en **autosuficientes**, producindo todo o que consumían e destinando o que lles sobra ao comercio.

Toda esta organización facilitaríaa posterior **evolución dos poboados en cidades**.

Sabías que...?

A muller no Neolítico

A revolución neolítica non só foi unha revolución agraria senón que tamén social. Implicou un cambio substancial nos roles de homes e mulleres. Se durante a Prehistoria o home era o que sustentaba a economía doméstica e a muller a que se dedicaba ao coidado dos nenos; durante este período será a muller a que se encargue da importante tarefa de prover de alimentos a toda a comunidade, adquirindo unha posición central na nova economía, sen esquecer o coidado dos máis cativos e dos maiores. Eran elas as encargadas da domesticación tanto de animais coma de vexetais grazas ao cruzamento das diversas especies, acentuándose así o seu papel tradicional de criadoras nun contexto de sedentarismo das comunidades. Polo tanto, podemos dicir que as aldeas tamén foron creación súa. Todo apunta a que a muller exercía unha maior protección sobre a comunidade ao coidar aos nenos de xeito colectivo e durante un período máis prolongado de tempo. Se a isto engadimos a presenza dunha alimentación máis variada a conclusión é clara: en pouco tempo, produciuse un importante aumento da demografía. Pero o seu rol non se limitou a isto, elas tamén se encargaron da artesanía, concretamente da creación dos recipientes para gardar estas colleitas, así teceron cestos e modelaron os primeiros cántaros de arxila. Un labor que consideramos moi relevante pois a evolución do neolítico estúdase gracias ao achado de moitas destas pezas.

C) AS CRENZAS DA SOCIEDADE NEOLÍTICA

A sociedade neolítica respectaba enormemente os seus mortos. Por iso soterrábanos baixo as súas vivendas, cos seus obxectos persoais ou en cemiterios coñecidos como necrópoles.

Tamén foi moi importante o culto á **Deusa Nai**, que se observa na representación de figuras de barro e nas pinturas que adornaban os sepulcros.

D) A ARTE NEOLÍTICA

A arte neolítica maniféstase principalmente a través de:

- **A pintura rupestre**

Localízase ao aire libre ou en covas pouco profundas. Trátase dunha pintura **esquemática**.

As pinturas representan momentos de **caza, danza ou recolección**. A figura esencial é a **humana**.

As figuras debuxábanse sempre de perfil e con formas moi simplificadas, normalmente **xeométricas**,

. Aínda así, as escenas producen grande sensación de **movemento**.

- **A cerámica**

As vasillas de cerámica presentan unhas decoracións moi variadas: debuxos xeométricos, presenza de cordeis, e en ocasións atópanse pintadas.

- **A escultura: os ídolos**

As esculturas máis representativas desta época son os ídolos. Trátase de representacións ou imaxes dun deus ao que adoran feitas en pedra ou óso

- Estos son os **inventos** previos, simultáneos ou posteriores que nos axúdan a comprende o Neolítico:

O ARADO permitiu aumentar a produtividade das plantas domesticadas.

A RODA, aplicada ao carro e ao torno, supuxo a consolidación e expansión do transporte e da cerámica.

A METALURXIA, invención ao final deste período, con funcións de adorno persoal, bélica e económica, levará en última instancia a un período de transición que nos situará xa na Historia

Actividades

1. Anota no teu caderno as principais diferenzas que existen entre o Paleolítico e o Neolítico nos seguintes aspectos:

- Sociedade
- Economía
- Crenzas

2. Cales son as principais diferenzas entre a arte paleolítica e a neolítica? Anota as respostas no teu caderno. As seguintes ligazóns poden axudarte:

- A arte paleolítica (http://hola-akermariano.blogspot.com.es/2013/01/arte-y-prehistoria_20.html).
- A arte neolítica (<http://historiadelarteen.com/2012/02/22/neolitico/>).

6.3. A IDADE DOS METAIS: AS SOCIEDADES FANSE MÁIS COMPLEXAS

A Idade dos Metais iniciouse arredor do ano 4000 a. C., pero a metalurxia xa comezara a empregarse na península de Anatolia a partir do ano 5000 a. C., e desde alí pasou a Exipto e Mesopotamia.

1. PERÍODOS DA IDADE DOS METAIS

- **Idade do Cobre (5000 - 4000 a. C.)**

O traballo con cobre (metal brando) apareceu cara ao ano 5000 a. C. no sur de Anatolia. Inicialmente foi empregado para facer pequenos adornos. En Europa comenzou ano 4000 a. C. nos Balcáns

O seu traballo foi posible grazas á **forxa**, que consiste en quentar o metal para acadar un mellor modelado.

- **Idade do Bronce (3500 a. C.)**

Esta etapa orixínase no Crecente Fértil xa a finais do IV milenio a.C., aínda que en Europa o seu inicio foi algo máis tardío. O bronce é o resultado da aleación de cobre e estaño (metal mais duro)

O seu traballo foi posible grazas á **fundición**, un proceso que consiste en fundir o metal nun forno e darlle a forma desexada.

- **Idade do Ferro (1000 a. C.)**

As primeiras manifestacións desta etapa producíronse no século XII a. C. en Oriente Próximo e nalgúns zonas de Grecia.

O ferro é un material de gran dureza, pero tamén require dunhas grandes temperaturas para a súa **fundición**, e polo tanto, dunha **tecnoloxía máis complexa**.

2. A VIDA NA IDADE DOS METAIS

O uso dos metais produciu cambios importantes na sociedade:

A aparición de **novas actividades como a minaría ou a ferraría** foron indispensables para o progreso da metalurxia, o que produciu unha maior división do traballo. Tamén melloraron as ferramentas agrarias, co cal aumentou a produción e o que sobraaba adicábase á venda. Neste momento era habitual o **troco**, aínda que máis tarde xa aparecería a moeda.

Aparecen as **primeiras cidades**, caracterizadas pola presenza de edificios e murallas defensivas.

A **organización social é máis complexa**. Creouse un **poder político** e un **exército** que defendese as propiedades de cada un dos compoñentes desta sociedade. Naceron deste xeito as figuras do rei e do caudillo.

É neste momento cando se inventan o torno de alfareiro, o arado e a roda.

- **As crenzas e a arte na Idade dos Metais: dous aspectos inseparables**

Ao igual que nas etapas anteriores, as forzas da natureza eran adoradas. Sabemos que se celebraban cerimoniais en covas, e tamén en lugares sagrados como os ríos, aos que en honor dos deuses tiraban os seus utensilios de guerra (cascos, espadas...).

Esta vida espiritual reflíctese perfectamente na súa arte. As manifestacións artísticas máis relevantes desta época son os **megálitos**:

Podemos distinguir **tres tipos de megálitos**:

1. **Menhir**: Pedra de gran tamaño colocada de xeito vertical nun lugar significativo.
2. **Crómlech** :Tamén é denominado círculo lítico. Trátase dun conxunto de menhires colocados de forma circular.
3. **Dolmen**: É unha construción formada por grandes pedras verticais e horizontais que daban lugar a un recinto destinado a efectuar os enterramentos. .

Sabías que...?

Galicia conserva unha enorme cantidade de megálitos. Algúns dos máis representativos sono Dolmen de Dombate (Cabana de Bergantiños, A Coruña), o Dolmen de Axeitos (Ribeira, A Coruña), o Dolmen de Muíños (Ourense), a Mámoa do Rei (Castiñeiras, Vilaboa, Lugo) ou o Dolmen de Chan de Arquiña (Moaña, Pontevedra). Dolmen de Tordoia.

Actividades

1. En grupos de catro sitúade no seguinte mapa mudo de Galicia ao menos dez dolmes. As seguintes ligazóns poden axudarnos:

- Dolmes de Galicia

(<http://www.maravillasdeg Galicia.com/galicia/media/index.php?ID=41&f=0>).

- Ruta dos dolmes

(<http://www.maravillasdeg Galicia.com/galicia/media/index.php?ID=41&f=0>).

6.4. A PREHISTORIA NA PENÍNSULA IBÉRICA

A) O Paleolítico na Península Ibérica (1 Ma - 5000 a. C.)

Os primeiros poboadores da Península Ibérica chegaron aproximadamente fai un millón de anos, provenientes de África.

- **Paleolítico Inferior**

Atopáronse restos de homínidos do Paleolítico Inferior no **depósito arqueolóxico de Atapuerca** (Burgos), sen dúbida un dos xacementos máis importantes deste período. Pola información que nos ofrecen os restos óseos sabemos que eran nómades, vivían ao aire libre, preto dos cursos fluviais e as súas ferramentas eran pouco elaboradas.

- **Paleolítico Medio**

Neste período aparecen restos do *Homo neanderthalensis* pola case totalidade da Península Ibérica. A súas técnicas de caza foron perfeccionadas, aproveitaban as peles dos animais, xa enterraban os seus defuntos e mantiñan algún tipo de crenza espiritual. Un exemplo moi claro atopámolo na Cova de Morín.

- **Paleolítico Superior**

Nesta etapa aparecen restos de *Homo sapiens sapiens* e as primeiras mostras de arte concentradas fundamentalmente en dúas grandes áreas:

- **Norte peninsular:**

- Predominaban pinturas con escenas protagonizadas por animais.
- Cores ocre, vermella e negra
- Grande realismo
- Exemplos: Tito Bustillo en Asturias e Altamira e o Castillo en Cantabria.

- **Levante:**

- Representacións humanas.
- Pinturas esquemáticas e cunha soa cor.
- Exemplos: Cogull ou Valltorta.

B) O NEOLÍTICO NA PENÍNSULA IBÉRICA (5000 - 3000 A. C.)

O Neolítico na Península Ibérica tivo a súa **orixe na costa mediterránea** grazas ao influxo do Próximo Oriente. Nesta zona peninsular é onde aparecen as primeiras manifestacións da agricultura, da domesticación de animais e da elaboración de cerámica, que recibe o nome de **cerámica cardial**, decorada empregando cunchas mariñas.

Máis tarde aparecerá a **cultura megalítica**, que se mantería durante a Idade dos Metais, sendo as zonas máis representativas Estremadura, Galicia, País Vasco, Cataluña e Andalucía.

C) A IDADE DOS METAIS (3000 A. C.- 218 A. C.)

Na Península Ibérica e nas illas Baleares existiron varias culturas durante a Idade dos Metais:

- **Idade do Cobre (3000 - 1800 a. C.)**

- **Cultura megalítica.** Caracterizouse por presentar grandes construcións en pedra. Desenvolveuse sobre todo na zona norte da Península.

- **Cultura dos Millares.** Recibiu o seu nome do poboado dos Millares situado en Almería.

Caracterizouse por presentar vivendas circulares ou ovais, rodeadas por varias murallas. Os habitantes cultivaban cereais e criaban porcos, cabras, cabalos e bois. Traballaban o cobre e empregábano para realizar ferramentas e adornos. Os enterramentos realizábanse preto do poboado e eran colectivos.

- **Cultura do vaso campaniforme.** O nome desta cultura responde ao tipo de cerámica atopada nos xacementos: uns vasos en forma de campá decorados con motivos xeométricos. Desenvolveuse no centro e na periferia peninsular.

- **Idade do Bronce (1800 - 1000 a. C.)**

Durante a Idade do Bronce desenvóléronse as seguintes culturas:

- **Argárica.** Atopábase no sueste peninsular. Os seus poboados situábanse en zonas de fácil defensa e no seu interior construíanse vivendas rectangulares. Tiñan por costume enterrar os mortos no chan das vivendas ou en grandes vasillas. Elaboraban obxectos de bronce (armas, xoias...).

- **Talaiótica.** É a cultura característica das Illas Baleares. Caracterizouse por presentar construcións con dúas pedras planas en forma de mesa (taula), con forma de nave invertida (naveta) e unha torre de pedra circular (o talaiot). Aínda que xurdiu nesta época, o seu verdadeiro desenvolvemento tivo lugar na etapa posterior.

- **Tartesia.** É unha cultura situada no suroeste peninsular. Dos tartesos destacaron as súas actividades como comerciantes.

- **Idade de Ferro (1000 - 218 a. C.)**

Esta etapa, que dura ata a conquista romana de Hispania, foi habitada polas culturas:

- **Íbera.** Situados en Levante e Andalucía, os íberos destacaron polo seu labor comercial con outros pobos do Mediterráneo.

- **Celta.** Situados no norte da Península, cando chegaron a estes territorios, os celtas conviviron coas persoas que habitaban previamente a zona. Os poboados establecéronse en áreas altas e denomináronse **castros**.

Sabías que...?

*En Galicia durante a Idade dos Metais realizáronse manifestacións artísticas ao aire libre, coma se de graffiti se tratase. Son os chamados **petroglifos**, porque se trataba de debuxos feitos nas rochas. A súa temática era moi variada: espirais, labirintos, cervos, escenas de equitación, serpes, figuras humanas, ídolos ou escudos e armas.*

Petroglifo do Parque arqueolóxico de Campo Lameiro.

Actividades

1. Elabora un pequeno informe sobre a cova de Altamira. Debes sinalar as seguintes cuestións:

- Que é?
- Onde está ubicada?
- Que tipo de arte presenta? De que época é?
- Que figuras aparecen representadas? Descríbeas.

(<http://museodealtamira.mcu.es/>) Nesta ligazón (<http://museodealtamira.mcu.es/>) atoparás abundante información.